

Didaktika cizích jazyků a související disciplíny

Úvod

Kapitola pojednává o didaktice jako vědě zabývající se vzděláváním a výukou. Nejprve představuje didaktiku obecnou, potom se zaměřuje na didaktiky předmětové, především na didaktiku cizích jazyků. Problematika je zde představena jen stručně, k hlubšímu studiu je přiložen seznam odborné literatury.

Dále se studenti seznámí s teoretickými východisky didaktiky cizích jazyků. Za základní jsou tradičně považovány pedagogika, lingvistika a psychologie, o kterých pojednáme obsírněji později, dále pak se zmíníme o dalších, které s didaktikou cizích jazyků také úzce souvisejí.

Literatura

HENDRICH, J. a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha : SPN, 1988.

HLADÍLEK, M. *Úvod do didaktiky*. Praha : Vysoká škola J.A. Komenského, 2004. ISBN 80-86723-07-0.

CHODĚRA, R. *Didaktika cizích jazyků*. Praha : Academia 2006. ISBN 80-200-1213-3.

Kolektiv autorů. *Slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-1351-2.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha, ISV nakladatelství, 1999. ISBN: 80-85866-33-1.

Předmět didaktiky

Didaktika je teorie vzdělávání, která se zabývá formami, postupy a cíli vyučování, přičemž vyučování je chápáno jako jednota výchovy a vzdělávání. Didaktika analyzuje současně i podmínky a faktory, které do vyučování zasahují prostřednictvím přímého vlivu prostředí mimo vyučování, tj. prostřednictvím kvalit a zkušeností vyučujícího a prostřednictvím zkušeností a kvalit žáků. Základním předmětem didaktiky je tedy vyučování, tj. činnost učitele – výuka a činnost žáků – učení.

Slovo didaktika pochází z řeckého slova *didaktikós* (obeznámený s vyučováním, umějící vyučovat) a *didaskein* (učit, vyučovat, poučovat, jasně vykládat, dokazovat) a původně se interpretovalo jako umění či dovednost vyučovat. V průběhu vývoje teorie výuky se vyvíjela snaha nalézt pro ni výstižné pojmenování. Zpočátku se označovala termínem metodika nebo metodologie (dnes nauka o vědeckých metodách), který pochází z řeckého *methodos* (cesta k cíli, postup). V našem jazyce má však slovo metodika několik významů:

- pracovní postup obecně a návod, jak danou činnost provádět,
- postup, cesta, způsob vyučování, jež charakterizuje činnost učitele vedoucí žáka k dosažení stanovených cílů (v tomto významu didaktika znamená, co učit, a metodika, jak učit).

Autor první systematické didaktiky byl J. A. Komenský.¹ Ve svém díle *Velká didaktika (Didactica Magna)* z roku 1632 pojímá termín didaktika široce a zahrnuje do něj celou teorii vzdělávání: systém vyučování na jednotlivých věkových stupních, obsah vzdělávání a soustavu vyučovacích předmětů, metody a zásady vyučování, ale také problémy výchovné, zvl. mravní výchovu. Nejprve pojednává o obsahu vzdělání, které má utvářet celkový vztah osobnosti vzdělávaného k celku světa. Teprve potom, kdy jedná o metodách, jichž se má ke vzdělání použít, rozlišuje zvlášť metodu vštěpování věd, umění a jazyků. Jeho představa světa jako jednotného harmonického celku, tvořeného z jednotlivých vrstev, které jsou k sobě vzájemně paralelní, našla svůj odraz i v jeho názoru na vyučování jazyků. Kromě *Velké didaktiky* je nutno zmínit také *Školu hrou*, *Svět v obrazech* a *Metodu jazyků nejnovějších*, která výrazně se zabývá výukou cizích jazyků (viz níže).

¹ Poprvé však užil pedagogického termínu didaktika Wolfgang Ratke (1571-1635).

V dalším vývoji se pojem didaktika zúžil na teorii vyučování a vzdělávání. Jejím předmětem se staly cíle, obsah, metody a organizační formy vyučování:

- obecná didaktika se zabývá jejich obecným řešením,
- odpovídající didaktiky se zabývají problémy jednotlivých stupňů a typů vzdělávání (didaktika mateřské školy, základní školy, odborné apod.),
- předmětové, oborové didaktiky se zabývají specifickými problémy jednotlivých vyučovacích předmětů.

Obecná didaktika a didaktiky speciální

Obecná didaktika je tedy disciplína z úzkým vztahem k pedagogice, kterou vymezuje a doplňuje a konkretizuje, a k didaktikám speciálním, tj. předmětovým, oborovým, druhů a stupňů škol. Didaktiky předmětové jsou teorie jednotlivých předmětů, např. didaktika francouzského jazyka, didaktiky oborové se týkají skupiny předmětů, např. didaktika cizích jazyků, didaktiky druhů a stupňů škol jsou didaktiky zabývající se teorií o vzdělávání na jednotlivých úrovních vzdělávacího systému, např. didaktika základní školy.

Didaktika cizích jazyků

Didaktika cizích jazyků je oborová didaktika daného cizího jazyka. Je to disciplína zabývající se teorií vyučování cizím jazykům, přičemž využívá poznatků všech vědních oborů s touto činností souvisejících, a to zejména *lingvistiky, psychologie a pedagogiky*. Je to tedy disciplína mezní - vědecká i pedagogická. Atributy pedagogické však převyšují. Podle Choděry je to vědecká disciplína o řízení cizojazyčného učení, jež se v podstatě zabývá tím, jak cizímu jazyku nejlépe naučit.

Název této disciplíny se v různých jazycích liší. Ve francouzštině se používá *méthodologie de l'enseignement des langues, pédagogie (didactique) des langues nebo linguistique appliquée*. Němčina má dva termíny *Fremdsprachendidaktik* nebo *Fremdsprachenmethodik* pro obecnou didaktiku cizích jazyků, ale *Methodik des Französischen (des Italienischen...)* pro speciální didaktiku jednotlivých cizích jazyků. Angličtina používá *language teaching methodology* nebo *applied linguistics*.

Disciplíny související s didaktikou cizích jazyků

Pedagogika

Pedagogika je vědecká disciplína nadřazená didaktice, která se zabývá se výchovou a vzděláváním v nejrůznějších sférách života společnosti. Není tedy vázána pouze na vzdělání ve školských institucích a na populaci dětí a mládeže.

Předmětem pedagogiky jsou výchova a činitelé, kteří ji určují. Pedagogika se zabývá vším tím, co vytváří nějaké edukační prostředí, procesy, jež se v těchto prostředích realizují, a výsledky a efekty těchto procesů.

Mezi speciální disciplíny patří jednak didaktiky vyučovacích předmětů, jednak teorie, které se zabývají pedagogickými problémy, jež prolínají různými vyučovacími předměty: obecná didaktika, oborové didaktiky, didaktiky jednotlivých vyučovacích předmětů apod.

Lingvistika

Lingvistika je vědecká disciplína, která studuje systém daného jazyka v konfrontaci s mateřským jazykem. Na rozdíl od didaktiky cizích jazyků tuto disciplínu nezajímá způsob výuky, ale jazyk jako systém (kód). Zabývá se zkoumáním jazyka, jeho užíváním, vývojovými zákonitostmi a jeho vztahem k mimojazykové skutečnosti.

Ve výuce cizích jazyků spolupráce mezi lingvistikou a didaktikou spočívá v tom, že lingvistika je důležitá pro tvorbu osnov a učebnic, kde se musí vycházet z lingvodidaktických fakt. Lingvistika tak dává didaktice k dispozici různé poznatky týkající se např.:

- výběru učiva a jeho minimalizace (zhuštění),
- interpretace jazykových jednotek, jejich systému a fungování, navržení příslušných pravidel o systému a fungování jazykových prostředků,
- uvedení faktů cizího jazyka do vzájemných vztahů a do vztahů s fakty mateřského jazyka, které jsou ve shodě s lingvistickou teorií,
- určení optimálního řazení jazykových faktů (posloupnosti či návaznosti),
- interpretace textů, jejich optimální řazení,
- interpretace faktů z reálií a jejich řazení,
- prognózování obtíží.

Na druhé straně však učivo je ve své konečné podobě kategorie didaktická: je výsledkem výběru jazykových jednotek, textů a faktů z reálií příslušné země i výsledkem jejich uspořádání (strukturace). Rovněž uvádění učiva, jeho výklad, nácvik, upevňování a kontrola dosahovaných výsledků a jejich hodnocení je záležitostí didaktiky. Popis jazyka pro účely vyučování je tedy kategorií lingvistickou, učivo je kategorií didaktickou.

Psychologie

Metodika vyučování cizím jazykům byla vždy ovlivňována obecnou psychologií, např. asociační psychologií, tvarovou psychologií, psychologií chování (behaviorizmem), apod. Osvojování cizích jazyků je však druhem učení, ve kterém se uplatňují poznatky z obecné psychologie učení o paměti, pozornosti, cviku apod.

Ve vztahu k výuce cizím jazykům psychologie zjišťuje procesy učení, které jsou skryté: motivace, demotivace, poznávací procesy, paměť, pozornost, interference, pozitivní transfer, bilingvismus, vnitřní řeč, jazykový cit, osobnost žáka, inteligence, schopnosti, vlohy, talent, věk, strategie učení, učební typy: vizuální, auditivní, smyslový, analytický (globální způsob myšlení, vnímání pozornosti, paměti a řeči) nebo syntetický.

Vztah mezi psychologií, lingvistikou a didaktikou můžeme vyjádřit následovně. Psychologie odpovídá na otázky procesu učení. Lingvistika je bázová disciplína, zabývá se zkoumáním jazyka, jeho užíváním, vývojovými zákonitostmi a jeho vztahem k mimojazykové skutečnosti. Nemůže postihnout procesy učení, které jsou skryté (zjišťují se oklikou, co se děje při učení): např. interferenci. Ta může být způsobena: špatnou metodou, učitelem, psychickým stavem žáka, což jsou psychologické aspekty, které nepostihne lingvistika. Didaktika odpovídá na otázky způsobu vyučování.

Psycholingvistika

[Psycholingvistika](#) je mezní disciplína, která se vyvinula z psychologie řeči. Zkoumá verbální komunikační procesy lidí a vývoj dětské řeči. Zahrnuje široké spektrum tematických okruhů: produkci a porozumění řeči, vztah jazykové kompetence (znalost jazyka a jeho pravidel) a jazykové performance (užití jazyka v praxi), vztah jazyka a myšlení, čtení a psaní, osvojování jazyka dítětem, neverbální komunikaci aj. Zabývá se rovněž otázkami osvojování cizího jazyka, např. otázkami jazykového nadání, optimálního věku pro studium cizího jazyka, bilingvismem. V užším pojetí ji chápeme jako psychologii osvojování, učení se a vyučování cizího jazyka.

Neurolingvistika (biologie učení)

[Neurolingvistika](#) je moderní pomezí disciplína zabývající se např. o využití podvědomí při výuce cizích jazyků. Zaměřuje se na využití obou hemisfér mozku (zapojení pravé, emotivní, hemisféry) např. prostřednictvím *sugestopedie* a *relaxopedie* (postup navozující stav psychického i tělesného uvolnění). Vyučování na základě [sugestopedie](#) koncipoval bulharský psychiatr a neurofyziolog

Lozanov (Choděra, 58-64). Proces výuky probíhá na základě sugestivních instrukcí, např. učení ve spánku (hypnopedie).

Sociolingvistika

[Sociolingvistika](#) je mezioborová disciplína, která studuje sociální aspekty používání jazyka v oblasti daného jazykového a kulturního společenství, tj. užívání jazyka a způsoby komunikace v rozdílných sociálních a etnických komunitách, v různých profesních skupinách aj.

Lingvodidaktika

Tato vědecká disciplína se zabývá teorií a praxí učení a vyučování jazyků jako takových (mateřských, cizích, umělých i mrtvých). Je teorií interdisciplinární (mezní): kombinuje poznatky obecné didaktiky, lingvistiky a psycholingvistiky, teorie verbální komunikace a další.